

Др Бојан Симић, виши научни сарадник
Институт за новију историју Србије
Београд, Република Србија
smcbjn@yahoo.com

УДК: 327:659.4(497.1:82)“1955”

оригиналан научни рад
примљено: 24. август 2020.
одобрено: 24. октобар 2020.

Југословенска дипломатија и штампа о државном удару у Аргентини 1955. године

АПСТРАКТУМ: *На основу архивских извора, штампе и релевантне литературе, у раду се анализира поглед југословенске дипломатије, како оне стационарне у Буенос Ајресу тако и централе у Београду, на државни удар у Аргентини којим је уклоњен са власти председник Хуан Перон. У другом делу рада прати се писање најважнијих дневних листова, Политике и Борбе, о догађајима у Аргентини током септембра 1955. године.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Југославија, Аргентина, дипломатија, Хуан Перон, штампа*

Перонизам је феномен који је привлачио и привлачи пажњу истраживача широм планете. Постоји већ опширна литература о тој теми, односно о Хуану Перону, председнику Аргентине у три наврата, и о покрету који га је надживео. Неки аутори перонизам виде као популизам карактеристичан за Трећи свет, неки пишу о блажем облику фашизма, а говори се и о посебном латиноамеричком систему у коме војска има једнопартијску хегемонију. У литератури се користе и изрази као „диктатура маса”, „популистички бонапартизам”, „идеолошки пандемонијум”, „фашизам левице”, „ауторитарни популизам” и друго.¹ Историчар Феликс Луна у перонизму види један типичан аргентински феномен.² Било како било, са одређеним променама покрет постоји и данас

1 Ljubomir Paligorić, „Latinska Amerika: Istorija između reforme i revolucije”, у: *Latinska Amerika u Dvadesetom veku* (Београд. Jugoslovensko udruženje latinoamerikanista, 1999), 30; Giuseppe Federico Benedini, *Il Peronismo, La democrazia totalitaria in Argentina* (Roma: Editori Riuniti, 2009), 11; Loris Zanatta, *Il Peronismo*, (Roma: Carocci, 2017), 9–11.

2 Један занимљив прегледни рад о различитим интерпретацијама перонизма: Teach César, „El enigma peronista: la lucha por su interpretación”, *Historia social*, No. 43 (2002), 129–139. Аутор дели интерпретације у три групе: „ортодоксна”, „хетеродоксна” и „периферијска”, настала анализом перонизма у аргентинској провинцији.

а у последњим деценијама дао је неколико председника Аргентине.³ У овом раду циљ нам је да прикажемо како су на Перона и његову управу у Аргентини гледали југословенске дипломате и домаћа штампа у светлу догађаја који су довели да његовог пада са власти 1955. године.

Хуан Доминго Перон рођен је 1895. у Лобосу, провинција Буенос Ајрес. Деда му је био лекар а отац ботаничар. Током 1911. ступа у војну службу. Био је војни аташе при амбасади у Чилеу. За време прве фазе Другог светског рата (1939–1941) био је у војној мисији у Европи, стациониран у Италији. Из прве руке учи о фашистичкој организацији а поготово га фасцинира Мусолини, чију је театаралност приликом јавних наступа усвојио. Имао је прилике да упозна начин функционисања немачке војске, путовао је и на територију окупиране Француске, Португалије и Шпаније. По повратку у Аргентину учествује у државном удару 1943. и постаје секретар за рад и благостање. Наредне године постаје потпредседник владе и министар војске. Исте године упознаје и своју будућу супругу Еву Дуарте, која ће остати запамћена као Евита Перон. Склоњен је из владе 1945. и затворен, али је после масовних протеста пуштен. Хуан Перон је први пут за председника Аргентине изабран 24. фебруара 1946, када је на изборима добио 52,03% гласова изашлих бирача, док је најважнија опозициона листа имала 42,5%. Победа је извојевана са неких 300 хиљада гласова више.⁴ Један од ретких режима у дотадашњој историји те земље који није на власт дошао пучем.

Први Перонов председнички мандат обележила је значајна државна интервенција у свим сферама друштвеног живота. Дошло је до национализације железница, које су откупљене од енглеских компанија и нешто мање од француских. Национализована је и Централна банка. Спољна политика Перонове Аргентине пролазила је кроз различите фазе у овом периоду. Оно што је посебно занимљиво из перспективе каснијег југословенског пута ка Покрету несврстаности јесте чињеница да је управо Перон први прогласио „Трећи пут”, односно, у конкретном случају, позицију која ће бити подједнако удаљена од капиталистичких САД и блока предвођеног СССР-ом. Иза ове идеје стајало је Пероново убеђење о неминовном избијању трећег светског рата. План је био да Аргентина остане изван њега и економски се окористи, као што је био случај и у претходном. Ипак, ова позиција више је била декларативна него стварна, више жељена него реално могућа. С обзиром на то

3 Један новији преглед идеолошких трансформација перонизма у последњим деценијама видети: Kos-Stanišić, Lidija, „Populizam u Argentini – Sedam desetljeća peronizma”, *Političke perspektive: časopis za istraživanje politike* 4-1/2014, 31–55.

4 Веома детаљне податке о изборима у Аргентини 1946. у два тома видети: Samuel Eduardo Amaral, *Perón Presidente. Las elecciones de febrero de 1946* (Sáenz Peña: Universidad Nacional de Tres de Febrero, 2018).

да до новог светског глобалног рата није дошло, Перон је био принуђен да у пракси мења своју позицију, па се већ 1953. окреће све ближе сарадњи са САД, поготово када су у питању били међународни односи, иако је његова званична пропаганда и даље имала антиамерички став.⁵

Нови устав из 1949. у својој преамбули формулисао је Аргентину као „социјално праведну, економски слободну и политички суверену“.⁶ Изменом устава омогућен је поновни избор председника. Перон је добио други мандат победом на изборима 1951. са више од 60% подршке и он је био предвиђен да траје до 1958. То се ипак није десило јер је уклоњен државним ударом који се одиграо током септембра 1955. Зашто и како је до тога дошло питање је које се постављало широм света, а о њему су озбиљно размишљале и југословенске дипломате.

Један од битних фактора који је допринео Пероновом паду је његов сукоб са Католичком црквом који је започео крајем 1954. Након што је у једном говору објавио да је Католичка црква најзначајнији непријатељ против кога се треба борити у том тренутку, уследило је доношење закона којим се укидала обавезна веронаука у школама, прекинуто је финансирање приватних школа које су углавном биле у власништву Цркве, дозвољен је развод брака и отварање јавних кућа.⁷ Подршка Католичке цркве знатно је ојачала опозициони покрет и незадовољне у војсци, којих је највише било у морнарици. Поморском авијацијом бомбардован је 15. јуна 1955. Мајски трг (*Plaza de Mayo*) у Буенос Ајресу, више стотина људи је убијено и рањено. Мета напада био је Перон, па је бомбардована и зграда владе, али се он на време склонио. Велики број перониста је изашао на улице а копнена војска је ступила у акцију. Побуна је угушена, али је режим био уздрман. Штету је нанело и паљење цркава од стране присталица режима и убиство неких свештених лица. Перон је смиривао ситуацију, почео да попушта на многим пољима, престали су притисци на Цркву, смењени су неки компромитовани министри и функционери...

Кључни удар на режим десио се у септембру. Све је отпочело 31. августа када је објављено да је Перон поднео оставку. Плански су организовани протести радника који су тражили да председник повуче оставку, што је он и учинио. Све то је значило да Перон престаје са политиком смиривања и креће у обрачун са противницима. У оштром говору Перон је најавио чист-

5 Преглед спољне политике Аргентине за период 1946–1955. видети: José R. Sanchiz Muñoz, *Historia diplomática Argentina* (Buenos Aires: Eudeba, 2010), 323–351.

6 *Constitución de la Nación Argentina sancionada por la Convención Nacional Constituyente el 11 marzo de 1949* (Buenos Aires: Instituto Nacional „Juan Domingo Perón“, 2006), 17.

7 Luna, *Kratka istorija Argentinaca. Dva veka Argentine – Istorija* (Novi Sad: Akademska knjiga, 2015), 200–201.

ку у оружаним снагама, што је само додатно натерало заверенике да убрзају спровођење плана. Генерал Едуардо Лонарди је започео побуну у Кордоби 16. септембра. Он је сматрао да ће бити довољно да направи антиперонистичко утврђење и да га одржи неколико дана, а да ће то изазвати реакцију војних снага широм земље. Поново је на челу побуне била морнарица, али је овог пута добила подршку и од делова копнених снага и ваздухопловства. Адмирал Исак Рохас претио је бомбардовањем престонице. Акција се ширила, боље организована и планирана него неке претходне.

Након што је било јасно да се побуна неће брзо ни лако окончати, Перон је решио да се повуче због тога што није желео више да се бори из страха да ће изазвати непоправљиву штету. Нова оставка је прихваћена од стране генерала 20. септембра и Перон је затражио азил у Парагвају. Први период његове владавине је окончан. На власт ће се вратити тек након осамнаест година.⁸ Пад Перона аргентински историчар Луна описао је као политичку лекцију о „замору моћи, губитку енергије и погрешним потезима у предугој владавини”.⁹ Покрет који је извео смену власти себе је назвао *Ослободилачка револуција (Revolución Libertadora)*. Генерал Лонарди је 22. септембра положио заклетву за привременог председника. Њега је већ у новембру заменио генерал Педро Арамбуру. Уследио је период обрачуна са перонистима и раздобље перманентне кризе. Како што пише Колин Меклакан, државни удар је уклонио Перона са положаја, али је продужио његов утицај и политички живот.¹⁰

Социјалистичка Југославија и Аргентина формално су успоставиле дипломатске и трговинске односе 16. септембра 1946. године разменом нота између генерала Љуба Илића, шефа дипломатске мисије ФНРЈ у Јужној Америци, и министра спољних послова Хуана Атилија Брамуре. Важно је напоменути да се у документу користи израз успостављање односа а не њихова обнова.¹¹ Први посланик друге Југославије у Буенос Ајресу био је генерал Франце Пирц, који је предао акредитиве Перону 25. јула 1947. Након њега следили су Маријан Стилиновић, Мишо Павићевић и Славољуб Ђера Петровић, који се најдуже задржао (1953–1958).¹² Посланик у Аргентини је био

8 Benedini, *Il Peronismo*, 223–242; Zanatta, *Il Peronismo*, 117–122; Luna, *Kratka istorija Argentinaca*, 200–211.

9 Luna, *Kratka istorija Argentinaca*, 208–209.

10 Colin M. Maclachlan, *Argentina, What Went Wrong* (Westport-London: Praeger, 2006), 123.

11 Податке и оригинални документ видети на сајту аргентинског министарства спољних послова и вера: https://tratados.cancilleria.gob.ar/tratado_ficha.php?id=lqOjng==, датум приступа 27. 12. 2019.

12 Славољуб Ђера Петровић (Ниш, 1920 – Београд, 2013) био је истакнути борац НОБ-а и руководиоца југа Србије, члан АВНОЈ-а, члан АСНОС-а, посланик Савезне скуп-

акредитован и за Уругвај и Парагвај. Од марта 1956. посланство је подигнуто на ранг амбасаде. Средином педесетих година у њој су радила 24 службеника, међу којима је било 17 чланова партије.¹³

Дипломатско представништво у престоници Аргентине није било на најбољем гласу због лоших односа који су у њему владали годинама, а сређивању ситуације није допринела ни честа промена посланика. Један од тих сукоба је посебно интересантан и за тему овог рада. Наиме, реч је о делатности Гојка Божовића, који је био секретар посланства у Буенос Ајресу. Он је био кадар Удбе и током свог службовања био је вођа групе која се директно супротстављала посланику.¹⁴ Божовић ће средином педесетих бити помоћник начелника у Државном секретаријату за иностране послове (ДСИП) и вршиће одређену врсту контроле над послатим извештајима из Аргентине. С једне стране радило се о човеку који је познавао ситуацију на терену, али, с друге, чинило се да је имао и неке нерашчишћене рачуне са тамошњим посланством.

На територији Јужне Америке, а пре свега Аргентине, живео је значајан број исељеника из Југославије и с територија које су ушле у њен састав. Према проценама које су имали представници ФНРЈ, у Буенос Ајресу током педесетих година тај број се кретао око 80.000, док је са члановима породица износио између 150.000 и 180.000 људи.¹⁵ Највише је било Хрвата и Словенаца, док је Срба било значајно мање и они су се налазили углавном у престоници, Буенос Ајресу и околини. Подаци су значајно варирали због непостојања прецизне статистике, као и због чињеница да су аргентинске власти све људе рођене на територији Аргентине сматрали својим држављанима.

Односи између Федеративне Народне Републике Југославије и Републике Аргентине у првој деценији после Другог светског рата нису били од првостепеног важности ни за једну ни за другу земљу, али нису били ни без значаја. То се пре свега односило на два кључна питања: економску сарадњу и емиграцију. Главни проблеми југословенско-аргентинских односа средином педесетих година из југословенског угла били су: регулисање трговинског и платног споразума, проблем Павелића и политичке емиграције уопште, про-

штине, посланик Скупштине Србије, југословенски амбасадор у више земаља Европе, Африке и Латинске Америке, помоћник савезног секретара за иностране послове и др. О својим ратним и дипломатским искуствима оставио је мемоаре под називом „Сећања и записи борца и дипломате”.

13 Слободан Селинић, *Партија и дипломатија у Југославији 1945–1952* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2013), 104.

14 Више о томе: Селинић, *Партија и дипломатија*, 342–343.

15 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1956, ф. 3, д. 25, с. 41695, „Преглед стања југословенске економске емиграције у Аргентини у 1955. години”, 1.

блем удружења југословенске економске емиграције, накнада за аргентинску националну имовину у ФНРЈ и добијање виза за југословенске грађане.¹⁶ Проблем у међудржавним односима направила је и активност посланика Стилиновића у Буенос Ајресу (1950–1951), који је подстицао југословенску емиграцију на делатност против Перонове „профашистичке буржоаске владе” а за састанке су им дате на располагање и просторије посланства. Тада настало неповерење није се брзо се заборавило.¹⁷

Југославија је много више увозила него што је извозила у Аргентину и то је доводило до задужења. Средином педесетих тај дуг је износио око три милиона, док је у ранијем периоду био чак девет милиона америчких долара.¹⁸ Трговински споразуми између две земље закључени су 1948. и касније 1953, и њима су регулисане обавезе којих се у међусобном промету морају придржавати обе земље.¹⁹ Неповољан спољнотрговински биланс за Југославију наставио се и наредних деценија.²⁰ Без обзира на то, средином педесетих ДСИП није оцењивао сарадњу ФНРЈ са Аргентином претерано негативном. Посебно су истакнути манипулативни кредит који се годинама даје Југославији, корист од економске сарадње, одлагање питања национализоване аргентинске имовине итд.²¹

Да бисмо се боље упознали са ставовима југословенског посланства у Буенос Ајресу према Перону и проценили његово познавање ситуације у Аргентини, почећемо са извештавањем о покушају државног удара у јуну 1955. Посланик Петровић је детаљан извештај о тим дешавањима послао 25. јуна, што је било више од недељу дана од одигравања главних догађања, колико му је било потребно да прикупи податке и упореди различите изворе. Он у њему добро процењује утицај Католичке цркве, а морнарицу означава као главног организатора неуспелог пуча, описује ток пуча и његов крај озваничен бекством 39 авиона са посадама у Уругвај. За више догађаја нуди и различите интерпретације. Занимљив је и коментар који даје за реакцију аргентинских радника, за које каже да им је Перон дао „оно што раније нису могли ни помислити (социјално осигурање, пензије, бесплатно лечење итд)” и да су они

16 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1956, ф. 3, д. 10, с. 424146, „Односи ФНРЈ–Аргентина”, 2.

17 ДАМСП, ПА, 1957, Аргентина, ф. 4, д. 2, с. 42543, „Аргентинско–Југословенски односи и наше активности у току 1956. године”, 10–11.

18 ДАМСП, ПА, 1956, Аргентина, ф. 3, д. 10, с. 424146, „Односи ФНРЈ–Аргентина”, 1–2.

19 Каснији трговински споразуми закључени су 1958, 1961. и 1964. Vladimir Cvetković, *Argentina* (Beograd: Yugoslavia public, 1966), 70–71.

20 Више о томе: Vladimir Grečić, *Argentina* (Zagreb: Institut za zemlje u razvoju, 1979), 35.

21 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 5, с. 415193, „Коментар на шифр. писмо бб и 648 из Буенос Аиреса”, 7–8.

бранети њега и владу „бранили своје властите позиције”.²² Петровић се том приликом изјаснио о евентуалној промени власти, за коју је рекао да би имала негативних последица за саму земљу, да се Перон не би лако предао, да има јак и организован покрет и подршку „радних маса” и да би практичан резултат Пероновог пада био „грађански рат”.²³ Ова процена показале се погрешном. Ипак, посланик се последњом реченицом ограддио рекавши да у датом моменту давање неких одређенијих прогноза није могуће.

Одговор из централе послат је 8. августа. Иза њега је стајао раније поменути Гојко Божовић, сада у улози помоћника начелника у ДСИП-у. Сам Божовић је признао да је до информација у Аргентини које се не могу сазнати из штампе тешко доћи услед сталне циркулације различитих верзија, гласина и дезинформација „које отежавају доношење правилних закључака”. Главне замерке на извештај биле су да се он више задржава на опису догађаја, а мање на анализи узрока побуне, а посебно то што не обраћа пажњу на спољне факторе, где Божовић посебно наглашава Ватикан и „извесне кругове у САД”. Други део размимоилажења види се приликом коментарисања догађаја након неуспелог пуча. Док Петровић сматра да догађаји неће битије утицати на промену владине политике, Божовић, с правом, закључује да су извесне промене које Перон врши резултат унутрашњеполитичког притиска и да оне показују „видну слабост и изнођено попуштање”. За извештај посланства од 8. јуна сматрало се да је „превазиђен”. Божовић је своју активност образложио потребом да послужи за међусобно допуњавање и усаглашавање о оцени ситуације и да не треба да буде схваћена „као знак умањивања” позитивних напора које посланство улаже у свом раду.²⁴ Критике на извештавање из аргентинске престонице, видеће се, биће настављене.

Стање после неуспелог пуча у јуну и догађања из септембра помно су праћени и о томе постоји неколико извештаја из југословенског посланства у Буенос Ајресу. То је захтевао и ДСИП, тражећи чешће извештавање, „макар и краће”. Већ током јула посланство је јасније увидело да је Перонова позиција „неизвесна и деликатна”. Указали су да су потези које је направио: престанак напада на Цркву, смене у министарствима, оставке шефова пропаганде и синдикалне организације, неактивност војних судова по питању завереника, резултат његовог попуштања према противницима. С друге стране, Петровић је опет подвукао снагу Пероновог покрета и великог броја људи „који су своју судбину потпуно везали за Перона и који се извесних привилегија које

22 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 1, с. 49006, „Извештај о покушају извршења државног удара у Б. Аиресу 16. VI 1955”, 4.

23 *Исто*, 6.

24 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 1, с. 49006, „Осврт на извештаје Пов. 271 и 270 о унутрашњој ситуацији у Аргентини”, 1–2.

им је он дао не би лако одрекли”.²⁵ У свом одговору на извештај, Божовић је исказао неслагање са тврдњом да је и сувоземна војска антиперонистички настројена. Позивајући се на њено учешће у гушењу побуне 16. јуна, он погрешно закључује да војсци „није циљ свргавање Перона”.²⁶

Наредни извештај указао је да је Перонов режим стварно угрожен и да би га неки нови пуч могао уклонити са власти. Наведено је да су учињене велике политичке корекције, да је дошло до одступања и да је његова политика према Цркви, олигархији, капиталу, политичким партијама и свему другом што сачињава већ познату платформу перонизма измењена.²⁷ Чак ни његове говоре после 16. јула посланик Петровић није могао да препозна. И њему је ипак било јасно да Перон тактизира и покушава да се опорави од јунских догађаја. Након извесног времена посланик је добио утисак да се ситуација смирује и режим стабилизује.

Извештај посланства из друге половине августа, и поред своје опрезности, наводио је на погрешне закључке да је положај Перона консолидован, да је он политиком „примирја” добио на времену и да ће кренути у одлучнију борбу против политичких противника.²⁸ Тврдњу да је Перон ојачао своју позицију и кренуо у контранпад Петровић понавља и у извештају од 14. септембра, дакле, само неколико дана пре него што ће Перон признати пораз и напустити земљу. Такав утисак се стиче из већег дела извештаја, иако се наводе и неке оцене страних дипломата које противрече генералном закључку (мишљења чилеанског и америчког амбасадора). Петровић потенцира подељеност САД везано за Перона и пише да су с једне стране јавно мњење, штампа и пословни људи који су против режима у Аргентини, а с друге Стејт департамент и Пентагон који га, наводно, подупиру.²⁹ Став ДСИП-а по овом питању био је другачији. Они су веровали да САД, и поред побољшања односа са Пероном, жели његов пад у нади да ће тако „лакше задобити економску контролу над Аргентином”. Ипак, и они су признали да су у том тренутку веровали, као и посланство, да је Перон поново учврстио свој положај.³⁰ Наведено није зауставило преписку са посланством на ову тему, нити умањило критике на његов рад.

Посланство је своју анализу разлога пада Перона дало у опширном писму упућеном крајем септембра. На списку проблема који су довели до смене

25 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 1, с. 49572, Пов. 400 од 8. 7. 1955.

26 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 1, с. 49572, „Осврт на Ваш Пов. Бр. 400”.

27 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 1, с. 410075, Број Пов. 241 од 13.7.1955, 4.

28 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 1, с. 412697, Број Пов. 488 од 24. 8. 1955, 1–2.

29 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 1, с. 412697, Број Пов. 567 од 14. 9. 1955, 4.

30 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 3, с. 413574, „П а д ПЕРОНА”, од 23. 9. 1955, 6–8.

режима наводе се економске тешкоће, непопуларан покушај сређивања ситуације страним инвестицијама, пре свега уговором о петролеју, кампања вођења против Католичке цркве, незадовољство у војсци подстакнуто и одлуком о стварању радничке милиције, општа атмосфера која је погодовала опозиционој пропагандној акцији...³¹ Занимљиво је да југословенска дипломатија о водећим личностима *Ослободилачке револуције*, Лонардију и Рохасу, неколико дана након успешног преврата није знала практично ништа.

Након дуже размене писама, вероватно крајем новембра, уследила је детаљна анализа извештавања посланства током кризе и пада Пероновог режима. Треће одељење ДСИП-а је ставило посланству читав низ примедби које су се односиле на кашњење са информацијама, оцене које иду из једне крајности у другу, необразложене препоруке и констатације, ретко наглашавање сопствених оцена и закључака и др.³² Из документа се види да је посланство покушало да објасни свој рад у, како се наводи, полемичком тону. Одељење је на крају закључило да није било доведено ни у какву заблуду нити имало погрешне закључке о догађањима због извештавања посланства, али да је услед недостатка наглашавања њихових ставова посланство касније могло да тврди, у зависности од исхода ситуације, да је оно обавештавало да се Перон учвршћује и да ће победити побуњенике.³³

Епилог размимоилажења између посланства и ДСИП-а резултирао је позивањем посланика Петровића у Београд на реферисање. Он је стигао у престоницу ФНРЈ у фебруару 1956. Реферисао је лично председнику републике Јосипу Брозу. Петровић у својим сећањима помиње да је главна разлика у ставовима била између њега и помоћника министра Срђана Прице. Одмах на почетку Броз је изнео своје чуђење сменом Перона јер је био „јака личност и имао подршку народа”. Петровић је у разговору детаљно образложио догађаје који су довели до смене режима и посебно истакао да су пресудну улогу имали Ватикан и САД.³⁴ Божовића, са којим је водио главну полемику по питању ситуације у Аргентини, Петровић у својим сећањима није поменуо. Иначе, критика Божовића на извештаје посланства о ситуацији у Аргентини настављена је и током 1956.³⁵

Писање југословенске штампе о Аргентини током 1955. посланик Петровић је окарактерисао као „у суштини” објективно. Као проблем видео је

31 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 3, с. 413490, Пов. 604 од 30. 9. 1955, 1.

32 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 5, с. 415193, „Коментар на шифр. писмо бб и 648 из Буенос Аиреса”, 1–8.

33 *Исто*, 8.

34 Slavoljub Petrović, *Sećanja i zapisi borca i diplomate* (Београд: ДТА, 2012), 261–263.

35 На извештај из јануара 1956. везан за југословенску економску емиграцију Божовић је имао читав низ примедби које је изложио у пет тачака.

што су се информације примале углавном из западних извора. Он је закључио да су коментари домаће штампе, када је Перон отишао са власти, истицали негативне стране његовог режима, „али су уопште узевши изражавали забринутости за тековине радничке класе Аргентине после пада Перона”.³⁶ С друге стране, већ раније је само посланство у Буенос Ајресу тражило од централе у Београду да се интервенише код домаће штампе да она не брани Перона и не напада нову владу”.³⁷ Иначе, ФНРЈ је признала нову аргентинску владу већ 26. септембра, на чему је посланство у Буенос Ајресу ужурбано инсистирало. ДСИП је коментарисао да је домаћа штампа писала на основу онога што се до тог момента знало о Пероновој политици, а да посланство „није у том смислу послало никакво конкретно набрајање чињеница ради евент. промене тона наше штампе”.³⁸ Колико је мишљење о Перону еволуирало код неких од водећих људи југословенске дипломатије говори и сведочење Петровића о томе да је помоћник министра Прица одбијао да призна легитимитет првим владама након септембарског пуча, па је чак и утицао на југословенску штампу у том правцу.³⁹

Прво озбиљније „покривање” дешавања из Аргентине од стране југословенске штампе, у смислу праћења ситуације у земљи из дана у дан, отпочело је јуна 1955, везано за покушај државног удара против Перона. До тада су текстови и вести о Аргентини били ретки и углавном кратки. У периоду од 15. до 25. јуна *Политика* је готово свакодневно објављивала текстове који су говорили о ситуацији у земљи. Вести су углавном потицале из агенцијских извештаја *Агенције Франс прес* (АФП) и *Асошијетед прес* (АП) и *Ројтерса*. Оне су пре свега указивале да се ради о сукобу Пероновог режима са Католичком црквом. Касније су томе придодати и делови морнарице који су били на челу војне побуне. Данима су из агенцијских вести узимани подаци о броју погинулих и ухапшених, као и о рекцијама владе и Католичке цркве. Као што је речено, то је била новина за југословенске читаоце и прилика да се много детаљније информишу о Аргентини и главним политичким факторима у земљи.

Извештавања јунских догађаја од стране најважнијих југословенских дневних листова карактерисала је блага симпатија према Перону, пре свега због тога што су као његови противници јасно уочени Католичка црква с једне стране, а с друге САД, за које је констатовано да углавном подржавају побуњенике заједно са капиталистичким круговима у земљи. То је јасно фор-

36 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1956, ф. 3, д. 10, с. 424146, „Односи ФНРЈ–Аргентина”, 3.

37 ДАМСП, ПА, Аргентина, 1955, ф. 3, д. 5, с. 415193, „Коментар на шифр. писмо бб и 648 из Буенос Аиреса”, 1.

38 *Исто*, 6.

39 Petrović, *Sećanja i zapisi*, 263.

мулисано у тексту под насловом „Вуци у јагњећој кожи”, што је био цитат једне скорашње Перонове изјаве, у коме се закључило да ће Католичка црква тражити савезнике код оних који се „супротстављају осамостаљивању земаља Латинске Америке”.⁴⁰ Индикативна је била изјава генералног секретара Генералне конфедерације рада Едуарда Вулетића који је водио порекло из Црне Горе,⁴¹ а тренутно боравио на конгресу у Женеви, да се ради о „клерикално-капиталистичкој завери” да се униште аргентински синдикати.⁴² Дакле, солидарност према Пероновом режиму пре свега је била плод односа према заједничким противницима земаља које су тежиле већој самосталности.

У наставку анализираћемо писање *Политике* и *Борбе* током септембра 1955. везано за државни удар који је довео до пада Перона. Извештавање ова два листа о овој ситуацији у Аргентини има неколико заједничких тачака. На првом месту ради се о преузимању информација из западних извора, пре свега АФП-а и АП-а, и нешто мање од *Ројтерса*. Такође се наводе и радио-извори из Италије и Енглеске. Оба листа су током месец дана објавила по двадесетак текстова о ситуацији у Аргентини, од којих је око трећине публиковано на првој страници. Заједничко је било и генерално изненађење променом режима јер су вести непосредно пред пад Перона говориле о стабилизацији ситуације (*Борба* је 17. Септембра, позивајући се на АП, донела наслов „Угушена нова побуна против владе претседника Перона”).⁴³ Поред наведених, *Политика* и *Борба* су имале и по пар аналитичких текстова које су писали домаћи новинари. По логици ствари, они су и најважнији за разумевање ставова водећих југословенских листова, и због тога ћемо се и задржати на њима. Важно је истаћи да је у читавом периоду 1946–1955. управо септембар 1955, последњи месец прве Перонове управе, био месец у коме је југословенска штампа највише и најдетаљније писала о Аргентини и дешавањима у њој.

У *Борби* је за анализу догађаја у Аргентини био задужен новинар Благоје Лазић. Он је у рубрици „Данас у свету” објавио осврт под насловом „Нова побуна у Аргентини”. У њему је као узроке немира у земљи истакао економску ситуацију, односно деловање „неких спољних неаргентинских чинилаца и интереса”, које час заступа Католичка црква, час опозиционе странке, час делови војске, „час сви они заједно”. Као циљ побуне Лазић је навео свргавање законите владе и довођење на власт „попустљивијег” и „мање самостал-

40 *Политика*, 19. 6. 1955, 2. Текст је потписан иницијалима З. Ж.

41 Први амбасадор Црне Горе у Буенос Ајресу, Гордан Стојковић, тврди да су Вулетићи из Аргентине водили порекло из Кујаве, Бјелопавлићи. Више о Аргентинцима са простора Црне Горе: Gordana Stojović, *Crnogorski iseljenici u Novom svijetu* (Podgorica: Matica crnogorska, 2016), 19–120.

42 *Борба*, 18. 6. 1955, 2.

43 *Борба*, 17. 9. 1955, 3.

ног” режима.⁴⁴ Мада нису наведене конкретно, јасно је да је новинар *Борбе* мислио на западне земље, пре свега на САД. Било како било, већ следећег дана лист је објавио вест да је Перон поднео оставку а да је власт преузела „војна хунта”. После неколико дана, када је исход побуне био јасан, Лазивић се огласио још једним текстом, под насловом „Пуч”. Он наглашава неизвесну будућност земље и констатује да разнородне опозиционе снаге немају „иоле чвршћи програм (осим свог незадовољства с Пероном)”. И у поменутом тексту Лазивић је остао при ставу да је Перонова политика била обележена „тежњом за што већом економском и политичком самосталношћу Аргентине”.⁴⁵ С обзиром на то да је ФНРЈ наредног дана признала нову владу, није било разлога за неке оштре коментаре у том правцу, већ су преношене информације о њеној активности.

Неку врсту опроштаја од Перона представља текст који је насловљен као „Писмо из Аргентине”, где се преноси писање једног аргентинског новинара који даје осврт на бившег председника и његову политику. *Борба* га је објавила са образложењем да би он могао да помогне „бољем упознавању политичких прилика у савременој Аргентини”. С обзиром на то да се радило о извору са терена, запажања су била прилично другачија од оних која је имао новинар *Борбе*. Аутор је нагласио како се Перон све више окретао западним силама, а нарочито од 1953. ти односи су проширени и продубљени. Ипак, и поред тога, тврди неименовани аргентински новинар, страни фактори, поготово они економски, нису били задовољни. И поред бројних критика на Перонову владавину, аутор није био оптимиста везано за нови режим, па на крају текста није искључио ни могућност његовог повратка, „чак иако би морао да започне борбу у иностранству”.⁴⁶ Прогноза се показала као тачна, иако је за њено остварење требало више времена него што се замишљало у круговима блиским свргнутом председнику.

За осврте на ситуацију у Аргентини у *Политици* је био задужен новинар Божидар Дикић.⁴⁷ Током пролећа 1955. он је боравио у Аргентини и у *Политици* је објавио и више текстова који су се бавили ситуацијом у јужноамеричким земљама.⁴⁸ Тако бележимо текстове: „Аргентинске школе без кле-

44 *Борба* 19. 9. 1955, 3.

45 *Борба* 25. 9. 1955, 5.

46 *Борба* 1. 10. 1955, 3.

47 Божидар Дикић (1924–2016) био је новинар *Политике* од 1946, а током каријере радио је као дописник из Пољске и Немачке и извештач са лица места са бројних међународних конференција. Интервјуисао је и више шефова држава и влада.

48 Као циљ посете наводио је упознавање са стањем југословенске емиграције, али и контакт са аргентинским културним институцијама и новинарима. *Nova domovina*, 15. 4. 1955, 1.

ра” од 6. маја, „Ера Перониста” од 14. маја, „Двострука улога аргентинских синдиката”, од 18. маја, „Пуковници и избори”, о ситуацији у Бразилу, од 13. јуна 1955. и „Аргентински север” од 27. јуна. Читаоцима *Политике* приближено је стање у Аргентини, објашњен сукоб између Перона и Католичке цркве, значај синдиката у земљи, положај радника, природна богатства земље... Та запажања су прилично аргументована и објективна, па се истичу и добре и лоше стране Пероновог режима. Ипак, у једној ствари југословенски новинар нема оградe. Дикић је дао јасну подршку Пероновој влади у борби са „клерикалним реакционарним круговима” који коче „даљи развитак земље”, мислећи на сукоб са Католичком црквом.

Поводом септембарске кризе Дикић је дужи аналитички текст под насловом „Кордоба, град побуна” објавио када и колега из *Борбе* свој први текст, дакле 19. септембра. И он је, као и Лазић, показао симпатије према Перону, а упутио критике на рачун његових противника, „католичког клера и дела официрских врхова” које су помагали велепоседници и пословни кругови, а који се „не устежу ни од тога да баце земљу у грађански рат само да би се докопали власти”.⁴⁹ Дикић се поново огласио након два дана, али је тада знао да је режим промењен. У тексту „Војна хунта” још једном је подвукао да је Перонов режим имао више присталица него противника. Он јасно истиче коалицију Ватикана и страног капитала против легалног председника, али указује и на, по његовом мишљењу, пропусте самог Перона. Међу њих је убројао половичне реформе и покушај да седи на две столице. Маневар „да пактира са синдикатима и радничким масама и да се споразумева са власницима капитала” показао се неуспешан, јер су ови други само чекали повољну прилику за акцију, односно да се уздрма поверење синдиката у Перона. Дикић указује и на изолованост Аргентине у самој Јужној Америци, где су се, како каже, само две земље уздржавале од пропагандне кампање против Перона. О новој влади није се могао конкретније изјаснити, али је истакао да је неизвесно да ли ће се поштовати „тековине које је остварило аргентинско радништво, као и њихове тежње ка даљем осамостаљивању и економској независности земље”.⁵⁰

Након тога писање *Политике* постаје неутралније, она почиње да извештава о активностима Лонардијеве владе и подвлачи њене изјаве да ће поштовати своје међународне обавезе. Као својеврсно финале може се сматрати текст од 30. септембра у коме се каже да су нову владу признале 52 земље. Укратко, и *Политика* и *Борба* су у својим аналитичким текстовима у време промене власти истицале добре стране Пероновог режима, нарочито везано за права радника, а критиковале разнородну опозицију подржану спољним факторима, како оним економским тако и политичким. Када је било јасно да

49 *Политика*, 19. 9. 1955, 2.

50 *Политика*, 21. 9. 1955, 1.

је промена власти учињена, критика према новом режиму је ублажена а текстови су били информативног карактера.

У закључку можемо рећи да су сазнања југословенске дипломатије о стању и догађајима у Аргентини која су претходила државном удару у септембру 1955. била бројна и разноврсна, али понекад и погрешна. То је, с једне стране, било и разумљиво услед веома компликоване ситуације у земљи, географске удаљености и догађаја који су се сустизали, као и због умешаности бројних различитих фактора као што су војска, страни капитал, радништво и Црква. Идеолошка компонента разумевања догађаја дошла је до изражаја приликом процењивања умешаности спољног фактора у развој ситуације. Посебан аспект који треба имати у виду јесте и нека врста ривалства између посланства у Буенос Ајресу и одређених службеника у централни Министарства спољних послова у Београду, што се одразило на извештавање и анализу ове теме.

Извори и литература

Необјављени извори

Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије, Београд
Политичка архива.

Објављени извори

Amaral, Samuel Eduardo. *Perón Presidente. Las elecciones de febrero de 1946*. Sáenz Peña: Universidad Nacional de Tres de Febrero, 2018.

Constitución de la Nación Argentina sancionada por la Convención Nacional Constituyente el 11 marzo de 1949. Buenos Aires: Instituto Nacional “Juan Domingo Perón”, 2006.

Мемоари

Petrović, Slavoljub Đera. *Sećanja i zapisi jednog borca i diplomate*. Beograd: DTA, 2012 (drugo dopunjeno i prošireno izdanje).

Литература

Benedini, Giuseppe Federico, *Il Peronismo. La democrazia totalitaria in Argentina*. Roma: Editori Riuniti, 2009.

Grečić, Vladimir. *Argentina*. Zagreb: Institut za zemlje u razvoju, 1979.

Zanatta, Loris. *Il Peronismo*. Roma: Carocci, 2019.

Kos-Stanišić, Lidija. „Populizam u Argentini – Sedam desetljeća peronizma”, *Političke perspektive: časopis za istraživanje politike* 4-1/2014, 31–55.

Luna, Feliks. *Kratka istorija Argentinaca*. Novi Sad: Akademaska knjiga, 2015.

Maclachlan, Colin M. *Argentina, What Went Wrong*. Westport-London: Praeger, 2006.

Paligorić Ljubomir. „Latinska Amerika: Istorija između reforme i revolucije”, u: *Latinska Amerika u Dvadesetom veku*. Beograd. Jugoslovensko udruženje latinoamerikanista, 1999, 23–61.

Sanchis Muñoz, José R. *Historia diplomática argentina*. Buenos Aires: Eudeba, 2010.

Селинић, Слободан. *Партија и дипломатија у Југославији 1945–1952*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2013.

Stojović, Gordan. *Crnogorski iseljenici u novom svijetu*. Podgorica: Matica crnogorska, 2016.

Teach, César. “El enigma peronista: la lucha per su interpretación”. *Historia Social*, No. 43 (2002), 129–139.

Штампа

Борба

Нова Домовина

Политика

Интернет извори

<https://tratados.cancilleria.gob.ar>

Bojan Simić

Yugoslav Diplomacy and Press about the 1955 Coup in Argentina

Summary

Juan Peron, elected president of Argentina was removed from power by military coup in September 1955. That event draw attention worldwide and Yugoslav state was no exception. As many others states, Yugoslavia was surprised by it. The informations that Yugoslav diplomacy had on internal development in Argentina were numerous and diverse but sometimes misleading. That was understandable due to a complicated situation in Argentina and events that preceded one another. The attitudes of different parties like military, foreign capital, workers movement and church were also confusing. The ideological component of understanding of Yugoslav diplomats were dominant while assessing foreign influence on the events in Argentina and sometimes overrated. Special aspect of the problem was the rivalry that existed between employes of Yugoslav embassy in Buenos Aires and some officials in Ministry of Foreign Affairs. The correspondence between two is important for better understanding the situation and all that happened in Argentina but also to see how Yugoslav diplomacy at time operated.

News and reports that were published in the most prominent Yugoslav journals *Politika* and *Borba* considering situation in Argentina during September 1955 had several common elements. Firstly, most of informations were taken from western news agencies like *Agence France-Presse* and *Associated Press* and some western radio station. Both newspapers published around twenty articles considering situation in Argentina from which around third were published on the front page. The most important were analytic articles written by domestic journalists. They underlined positive side of Peron's regime and its accomplishments in worker's rights and its fight for the economic independence of the country. The opposition was criticized for not having programe and because of their foreign support. When there was clear that regime was changed, they soften critics towards new government and they articles became mainly informative.

Боян Симић

*Југославска дипломатија и преса о државном преврату
у Аргентини у 1955. години*

Резиме

Хуана Перона, изабраног председника Аргентине, сменио војни преврат у септембру 1955. године. Ово догађаје привукло велико пажњу у свету, а југословенско државство такође било је заинтересовано. Она, као и многе друге европске земље, била је изненађена променом режима. Знанија југословенске дипломатије о ситуацији и догађајима у Аргентини, предходившим преврату у септембру 1955. године, били су бројним и разноврсним, али понекад погрешним. С једне стране, ово било је јасно из-за веома сложене ситуације у земљи и догађаја, који су се додиривали један другог, а такође из-за учешћа бројних различитих фактора од војне до иностраног капитала преко радних до цркве. Идеолошка саставна део разумевања изашла је на прво место при оцењивању укључености спољног фактора у развој ситуације, а његово значење било је преоцењено. Посебан момент, о којем треба запамтити, - ово је својег рода такмичарство између амбасадства у Буенос-Ајресу и неким одговорним лицима у штаб-квартири Министарства иностраних дела у Београду. Размена писања, која се одвијала у то време са друге стране, безусловно, допринела је бољем анализи ситуације и разумевању свега, што се догодило, али ово такође је била слика тога, како је радила југословенска дипломатија у то време.

У чланцима водичких новина бивше Југославије «Политика» и «Борба» о паду Перона и ситуацији у Аргентини у септембру 1955. године постоје неколико општих тачака гледишта. У прву реду, ово је добијање информација из западних извора, пре свега из Агенстава France-Presse (AFP) и Associated Press (AP) и неких западних радиостаница. У току месеца обе новине објавиле су око двадесет чланака о ситуацији у Аргентини, око трећине од којих су објављени на првој страници. Осим наведеног, у «Политики» и «Борби» постоје још пар аналитичких текстова, написаних домаћим новинарима. У време промене владе они истакли су добре стране режима Перона, посебно у односима према радним и борбу за економску независност земље, а критиковали су разнопланову опозицију, подржавану спољним факторима. Када је постало јасно, да промена владе извршена, критика новог режима омекшала је, а текстови су имали информативни карактер.